

VILIJA SAKALAUŠKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikografija, leksikologija,
etnolingvistika.

ZOFIA SAWANIEWSKA-MOCHOWA

Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikografija, leksikologija,
etnolingvistika, lenkų kalbos istorija.

DVIKALBIAI ŽODYNAI KAIP KULTŪROS TEKSTAI (XIX A. KUN. ANTANO JUŠKOS ŽODYNŲ PAGRINDU)

Translational Dictionaries as Texts of Culture
(On the Example of the Nineteenth-Century
Dictionaries by Rev. Antanas Juška)

ANOTACIJA

Straipsnyje dėmesys kreipiamas į Antano Juškos dvikalbio žodyno lietuvių ir lenkų kalbų leksemas, per kurias atsispindi ŽMOGAUS konceptualizavimas, kai apibūdinama jo fizinė išvaizda, psichika, emocijos, socialinė padėtis, tikėjimas ir apeigos. Keliamas ekvivalentiškumo klausimas, bandant išvelgti dviejų kultūrų panašumus ir skirtumus.

Straipsnyje analizuojama kalbinė medžiaga, atrinkta iš A. Juškos lietuvių–lenkų ir lenkų–lietuvių kalbų žodynų. Autorės kelia sau pagrindinį klausimą, ar iš XIX a. dvikalbių žodynų, kurie yra suprantami kaip daugiakalbės Lietuvos kultūros tekstai, galima „perskaityti“ informaciją apie žmogų.

ESMINIAI ŽODŽIAI: Antanas Juška, verstiniai žodynai, XIX amžius, kultūros tekstas, etnolingvistika.

ANNOTATION

The article is the attempt to analyze linguistic material, excerpted from the lexicographical legacy of Rev. Antanas Juška. This idea fits well into the paradigm of ethno-linguistic research. The authors pose themselves a fundamental question, whether information about a human being can be “read out” of the nineteenth-century translational dictionaries, when they are approached as texts of culture of multilingual community in Lithuania.

KEYWORDS: Antanas Juška, translational dictionaries, 19th century, text of culture, ethnolinguistics.

ĮVADAS

Visų pirma reikia apibrėžti, kaip straipsnyje bus vartojamas terminas *kultūros tekstas*. Šiuolaikinėje humanitarinėje literatūroje ši sąvoka taikoma apibūdinant įvairius žmogaus kultūrinės veiklos kūrinius, ir ne tik žodinius pasakymus, bet taip pat, plačiąja semiotine prasme, tautosaką, atsirandančią iš skirtingo pobūdžio ženklų sekų (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 2009: 72).

Tyrimas remiasi dvikalbiais žodynais, vadinasi, ir žodiniiais pasakymais, kurių svarbiausią struktūrinį pagrindą sudaro kalbinių sistemų lyginimas ir vertinimas, o jų kalbiniu šaltiniu tampa įvairūs kultūriniai klodai. Toks kultūrinių žodinių pasakymų apibrėžimas tinka XIX a. kunigo Antano Juškos žodynams, kurių sisteminiai duomenys užima svarbią vietą kognityviniuose etnolingvistiniuose tyrimuose, nes tyrėjams rūpi atskleisti to laikotarpio realijas ir realijų vertinimą per kalbos duomenis. Nors A. Juškos tekstai vis dar deramai mokslininkų neįvertinti, tačiau atsižvelgiant į dviejų (ar daugiau) skirtingų kalbų lyginimą, jie yra svarbi lietuvių ir lenkų kultūrinio paveldo dalis. Tiriamas dvikalbis žodynas parankus dar ir tuo, kad turi vadinamąją semantinę metakalbą: reikšmės aprašomos perifrazėmis, pateikiama kolokacijų, sinonimų.

Taigi formuluojamas tyrimo uždavinys – nurodyti skirtumus ir panašumus, kaip dvi tautos, turinčios savo praeities pasakojimą, suvokia ir vertina pasaulį, – nors ir sunkus, bet įvykdomas, tačiau tik bendradarbiaujant lietuvių ir lenkų tyrėjams, kurių nuomone, dvikalbiai žodynai, nepaisant pragmatinio aspekto, teikia etnolingvistinę informaciją apie kolektyvo subjektyvumo esmę.

Šiame straipsnyje dėmesys kreipiamas į A. Juškos dvikalbio žodyno lietuvių ir lenkų kalbų leksemas, per kurias parodomas ŽMOGAUS konceptualizavimas, kai yra apibūdinama jo fizinė išvaizda, psichika, emocijos, socialinė padėtis, tikėjimas ir apeigų atlikimas. Tyrimo tikslas – nustatyti, ar dvikalbiuose žodynuose pateikiamiems lietuvių ir lenkų kalbos pasakymams, kurie yra

priskiriami tam tikrai semantinei grupei, būdingas visiškas reikšmių ekvivalentiškumas, apytikslis ekvivalentiškumas, ar pasireiškia tam tikra dviejų lyginamųjų kalbų reikšminė leksinė asimetrija.

Konkrečiais pavyzdžiais iš A. Juškos žodyne pateikiamų ekvivalentų siekiama parodyti, ar žmogaus vaizdinys lietuvių ir lenkų kalbose yra simetriškas ir vienodai detalus, ar pasireiškia tam tikri semantiniai, stilistiniai ar net pragmatiniai su žmogumi susiję skirtumai.

ŽMOGŲ kategorizuojantys pavadinimai (atsižvelgiant į straipsnio tikslą, remiamasi daiktavardžių ir būdvardžių formomis) skirstomi į tam tikras reikšmines grupes. Dvikalbiame lietuvių–lenkų kalbų žodyne lietuviškus žodžius atitinka vienažodžiai lenkų kalbos ekvivalentai, taip pat sinonimai. Autorius neretai taikė aprašomojo pobūdžio vertimą, vertė lietuvių kalbos atitikmenis, remdamasis reikšminiais ryšiais, galimomis kolokacijomis ar reikšmę nusakančiais komentarais, kurie pateikiami skliausteliuose prie pagrindinio daiktavardžio ekvivalento.

Pavyzdžiui, trikalbio A. Juškos latvių–lietuvių–lenkų kalbų žodyno latvių kalbos ekvivalentų vertimo būdus į lenkų kalbą detalai aprašė Renata Misičaitė-Trilličaitė (2012; 2013: 162–171). Pabrėžtina, kad A. Juškos žodynai yra ne tik verstiniai žodynai, bet ir verstiniai aiškinamieji žodynai, kurie yra be galo svarbūs etnolingvistams, siekiantiems iširti dviejų tautų, gyvenančių toje pačioje teritorijoje, pasaulio kategorizavimą, remiantis dviejų kalbų lyginimu. „Verstiniai žodynai, sudaryti dvikalbių asmenų, yra ne tik vertingi medžiagos rinkiniai sisteminiams tyrimams atlikti, bet taip pat atskleidžia bilingvizmo įtaką kalbos sistemai, kai autoriaus dvikalbystė implikuota dviejų tautų kultūros“ (Sawanievska-Mochowa 2014: 131).

Mokslinis tyrimas pradedamas, parenkant metodologiją ir atitinkamas sąvokas, remiantis A. Juškos dvikalbiais lenkų ir lietuvių kalbų žodynais. Tyrimo objektas – leksikografinis palikimas, be publikuotos dalies, išlikęs įvairiose rankraštinėse redakcijose, kurios buvo pildytos ir taisytos kitų autorių. Todėl medžiaga vertinama kritiškai. Būtina atsižvelgti į pasakymų leksinius semantinius aspektus, kuriuos keitė vėlesni redaktoriai. Medžiaga atrinkta būtent tokia, nes atitikmenys turi būti pateikti ir lietuviškoje, ir lenkiškoje žodyno dalyje.

Tarkime, kad dvikalbiai žodynai sudaro specifinę tekstų rūšį. Tada kyla klausimas, kokią informaciją galima perskaityti iš tokio istorinio žodyno teksto, jeigu jį laikytume ir vertintume kaip visumą ir traktuotume kaip tam tikros rūšies kūrinį ir kaip daugiakalbės bendruomenės kultūrinį paminklą, o ne vien kaip pagrindinių bei juos atitinkančių išverstų žodžių rinkinį, sukurtą vien praktinio naudojimo tikslams, pavyzdžiui, prireikus tik tam laikotarpiui, kai mokaisi kalbos.

Teiginys, kad „žodynas yra teksto rūšis“ implikuoja, pasak etnolingvisto Wojciecho Chlebdos, kelias pagrindines tezes: 1) kadangi žodynas yra teksto rūšis, tai jis yra ir pasakymas; kadangi žodynas laikomas pasakymu, tai jis yra tam tikros vietos ir laiko bendruomeninio diskurso dalis. Tai reiškia, kad žodynas turi savo adresantą, savo adresatą, tam tikrą realybę, su kuria susijęs pasakymas; 2) kadangi žodynas yra tekstas (pasakymas), tai jis yra ir tam tikros realybės (taip pat ir kalbinės) interpretacinis pasakojimas (Chlebda 2010: 202).

Tada kyla klausimas, kas yra dvikalbio XIX a. Lietuvos žodyno pasakojimo subjektas, kai Lietuva, panašiai kaip ir Lenkija, tuo metu buvo valdoma carų?

Tokio pobūdžio žodynui būdingas įvairių metmenų subjektyvumas. Visų pirma, jame atsispindi kolektyvinio subjektyvumo perspektyva, kokia ir yra kalbinė–kultūrinė bendruomenė, susidedanti iš mažesnių bendruomenių, pavyzdžiui, regioninės, aplinkos ar religinės bendruomenės (Chlebda 2010: 202).

Kalbėdami apie A. Juškos dvikalbius žodynus, susiduriame su dviejų subjektyvių kalbinių kolektyvų – lietuvių ir lenkų – ir dviejų subjektyvių pasaulėvaizdžių koegzistavimu. Etnolingvistiniu požiūriu įdomu panagrinėti, ar tos vizijos, pasakojančios apie mentalinės (psicholingvistinėje terminologijoje vadinamos „mentaliniais žemėlapiais“) tuometinės Lietuvos gyventojų bendruomenės egzistavimą, yra simetriškos? Ar čia pasireiškia dvi skirtingos realybės interpretacijos, kurios perteikiamos skirtingomis leksinėmis ir stilistinėmis formomis, stereotipais ir kultūriniais vaizdiniais? Bet ne vien kolektyvo, nes žodyno subjektyvumą lemia ir žodyno kūrėjas – leksikografas, kitaip tariant, teksto ar pasakymo, kuris skirtas konkrečiau adresato tikslui, vykdomam tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje, autorius. Tai jis konstruoja žodyną, nuo jo priklauso makrostrukūra, kitos kalbos atitikmenų parinkimas ir papildomų aiškinimų, kontekstų ar gramatinės informacijos įvedimas.

Etnolingvistas turi suvokti, kad žodyne šalia kolektyvinės vaizduotės pasireiškia ir individuali vaizduotė, kurią pateikia pats autorius, kad ir per vienokį ar kitokį leksemų parinkimą. Leksikografas visuomet susiduria su begale sprendimų, kuriuos turi priimti tiek atrinkdamas medžiagą, tiek ją išdėstydamas, nes neįmanoma sukurti tokio žodyno, kurio makrostrukūrai apimtų visus galimus pavadinimus, egzistuojančius kalboje. Paprastai sudarant žodyno korpusą, stengiamasi pateikti tokį žodžių rinkinį, kuris atspindėtų kalbinės kultūrinės bendruomenės pasaulio konceptą.

A. Juška buvo būtent toks autorius, kuris ambicingai siekė savo žodynuose perteikti visuminį ano laikotarpio pasaulėvaizdį. Kaip dvikalbis leksikografas, jis ne tik buvo atidus įvairių lietuvių ir lenkų egzistavimo apraiškų, kai susiduria dvi kalbos ir kultūros, stebėtojas ir kronikininkas, bet daugeliu atvejų, pasak W. Chlebdos, tuometinės realybės interpretatorius tikrovę vertino objektyviai, pateikdamas gausių realiųjų. Tai darė lengvai suprantamu būdu, atskleisdamas

dalyko esmę, vengdamas moksliskumo ir enciklopediskumo (Chlebda 1993: 205; Sawaniewska-Mochowa 2014: 135). Jis siekė ne tik suregistruoti lietuvių gyvosios kalbos turtus, bet ir puikiai išmanė lenkų kalbos regioninį variantą (specifinį sociolektą), kuriuo kalbėjo smulkieji Kauno gubernijos bajorai (Sawaniewska-Mochowa 2002). Pasak Baudouino de Courtenay, A. Juška buvo geriausias to laikotarpio lietuvių gyvenimo žinovas (de Courtenay 1880: 2).

Verstiniai žodynai, sudaryti dvikalbių asmenų, yra vertingi ne tik kaip medžiagos rinkiniai sisteminiams tyrimams atlikti, bet ir kaip šaltiniai, teikiantys galimybę atskleisti bilingvizmo įtaką kalbos sistemai, kai autoriaus dvikalbystė implikuota dviejų tautų kultūros (Sawaniewska-Mochowa 2014: 131). A. Juškos dvikalbiai žodynai yra be galo vertingas dviejų kalbinių sistemų, kaip subjektyvaus pasakojimo, kategorizuojančio tuometinę kasdienybę, kai vartojamos dvi skirtingos šnėkamosios kalbos, nepaveiktos kalbos normų, tyrimų šaltinis etnolingvistams.

Lyginant A. Juškos žodynų lietuviškus antraštinius žodžius ir jų lenkų kalbos atitikmenis, pastebimas kai kurių leksinių semantinių grupių panašumas, pavyzdžiui, žodžiai, kuriais apibūdinamas žmogus, jo veikla ir kt. Tokie dvikalbių vartotojų lenkų–lietuvių ir lietuvių–lenkų žodžių atitikmenys lemia dvikalbių gyventojų kultūrinę interferenciją, suponavusią įvairių sferų atributikos įvardijimo bendrumą bei sąmoningą, priklausomai nuo kalbinės situacijos, lenkiško arba lietuviško pavadinimo pasirinkimą (Sawaniewska-Mochowa 2014: 135).

KŪNIŠKUMO SFERA, FIZINĖS (IŠORINĖS) YPATYBĖS

A. Juška iš gyvosios kalbos užrašinėjo viską, ką tik pavyko nugirsti, neskirstydamas valstiečių kalbos žodžių į rinktinus ir nerinktinus. Jis nevengė šiurkščių bei vulgarių žodžių ir posakių, nelaikydamas jų netinkamais žodynui ir apskritai neteiktiniais skaitančiajai visuomenei (Tolutienė 1961: 151):

lie. *biksvóšikis* (dūrinys *biksvos* + *šikti*) = le. ekspresyvui *srac do portek* ‘kas prisidaręs į kelnes’¹ (L B² I 15, L B II 26), *fajdajacy się do portek* (J I 207);

¹ *Kurs šika į biksvos, tás biksvóšikis* ‘triedžiantis (?), purvinantis (?) į kelnes’ (J I 207).

² *Słownik litewsko–polski* santrumpų pateikimo principai: sumažintos didžiosios raidės po L simbolio reiškia, kad lenkų kalbos medžiaga imta iš atitinkamų lietuviškų skyrių nuo A iki Ž, skaičiai I, II, III reiškia redakcijų eiliškumą; santrumpa dr žymi išleistas arba perleistas žodyno dalis, LBug – K. Būgos redakcija, arabiški skaičiai žymi korteles, pridėtas prie rankraščio, ar puslapius.

lie. *buknósa* (dūrinys *buka* + *nosis*) ‘bukanosis’ = le. *tęponos* (L B I 37, L B II 60, J I 248): *Tas buknośa, kurió bukà nośe*. LKŽ duomenimis, užfiksuotas Jurgio Šlapelio žodyne;

lie. *dublýs* ‘didpilvis’ = le. *brzuchal* (J I 357), lenkų tarmėse vartojami *brzuchal*, *brzuchala* ‘człowiek z dużym brzuchem, grubas / żmogus, su dideliu pilvu, storulis’ (centrinė ir šiaurės Lenkija); LKŽ duomenimis, vartojamas dabartinėje rytų aukštaičių panevėžiškių patarmėje (apie Panevėžį), variantas *dūblis* vartojamas Ėriškiuose, Pociūnėliuose (Radviliškio r.) ir Pakruojuje;

lie. *memeklis* ‘kas kalbėdamas užsikerta, mikčioja, mikčius’ (L M dr 30) // *mermeklis* ‘kas kalbėdamas užsikerta, mikčioja, mikčius’ (L M dr 34) = le. *zajękliwy* ‘mikčiojantis’ ib.; *momot* ‘miknius (mikčiojantis)’ (L M II 30); *zajękliwy* (L M II 30) v. lenkų tarmėse (Mažoji Lenkija) toks žmogus vadinamas *momot*, *zajęklak*, *zajękliwy*. Lietuvių tarmėse vartojamas gana plačiai: *memeklis* – rytų aukštaičių panevėžiškių (apie Panevėžį), rytų aukštaičių uteniškių (Dusetos), *mermeklis* – vakarų aukštaičių kauniškių (Skirsnemunė, Lukšiai);

lie. *rukšnà* ‘kas susiraukęs, susiraukėlis; paniurėlis, pikčiurna’: *Kurs susiraukęs vis tas rukšnà*; variantas *rukslà* = le. tarmėse vartojamas *zmarszczocha* (człowiek cały zmarszczony) ‘susiraukėlis (visiškai susiraukęs žmogus)’ (L R I 25). Pavadinimai su formantu *-ocha* buvo būdingi senajai Lenkijai, tačiau iki šiol lenkų tarmėse yra produktyvūs kaip veiklos atlikėjų ar savybių nešiotų pavadinimai, kartais išreiškiantys neigiamą emocijų atspalvį. Lietuvių kalboje *rukšna*, *rukšla* reiškia ‘žmogų, kuris susiraukęs, perkreipęs veidą, susiraukėlis; pikčiurna’. *Rukšnà* paplitęs vakarų aukštaičių kauniškių šnektose (apie Marijampolę, Vilkaviškį, Jurbarką) ir pietų aukštaičių (apie Alytų), *rukslà* vartojamas žemaičių (kretingiškių, varniškių, raseiniškių) šnektose;

lie. *stívas*, plg. LKŽ *styoas*, vo. dial. *stíw*, le. *szywny* ‘pasitempęs, tiesus’: *Kas tiesus, neapsikumpinęs, stačias ir lygus kaip rąstas vienmulinis, tas štývas* (J). ~ le. *prosty jak swica* ‘tiesus, kaip žvakė’ (L S I 60); *styoas* – LKŽ duomenimis, užfiksuotas iš Kuršėnų. Lietuvių tarmėse, ypač vakarų aukštaičių kauniškių, paplitęs variantas *štývas*, įtrauktas į Fridricho Kuršaičio *Lietuvių–vokiečių kalbų žodyną*, kurio duomenys surinkti iš Mažosios Lietuvos lietuvių gyvosios kalbos ir spausdintų šaltinių.

CHARAKTERIO SAVYBĖS

Lie. *akýplėša* (dūrinys *akis* + *plėšti*) ‘įžūlus, šiurkštus, nemandagus žmogus’: *Válo augintas vájkas táp akýplėša, t. y. žėdnam akis draska. Kas akis plėšia, priešinas, tas akýplėša* (J I 7) = le. ekspresyvas *okodzior* (dūrinys *drzeć* + *oko*), *drapieźny* ‘plėšrus’ (L A II 8, L A III 4, J I 7). L. Ivinskis *drapieźny* verčia *plėszans*, *-nćzia* (I

54). Vartojamas lietuvių tarmėse (vakarų aukštaičių kauniškių, šiaurės žemaičių kretingiškių) ir įėjęs į bendrinę kalbą;

lie. *jumpėrkis* ‘kas prikibęs, prisijungęs’ ~ le. *przywiązany jak kleszcz* ‘prikibęs kaip erkė’ (L J I 5); Jono Jablonskio redaguotoje dalyje teikiama *jumperkė*, *-kės* (plg. vo. *Jungferchen*) ‘poniutė (le. panienka)’ (sakoma paniekinamai): *Ta motriška jo (keleivia) jumperkė, t.y. prijungta prie jo, kaip erkė įsiurbta* (sc. „įsisiurbusi“) (J II 687). *Jumperke gasužėis vaikščiojo* (J II 687), plg. *jumpėrkis*, *-ė* LKŽe užfiksuotas iš A. Juškos žodyno. Dar plg. *jūmprova* ‘panelė’ (plg. vo. *Jungfrau*) taip pat turi neigiamą atspalvį: *jūmprova nemoka nei kokio darbelio*; užfiksuotas Pilypo Ruigio *Lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodyne*, Viliaus Kalvaičio *Prūsijos lietuvių dainose* (Kalvaitis 1905: 123), Augusto Šleicherio *Litauisches Lesebuch und Glossar* (Schleicher 1857: 172), dažnai pasitaikantys A. Juškos užrašytose dainose, taip pat Liudviko Rėzos (1935, 1937) ir Augusto Leskieno ir Karlo Brugmano dainų rinkiniuose (Leskien, Brugmann 1882: 65), vartotas Kristijono Donelaičio;

lie. *gerūlis* = le. *dobrutki* (L G I 19), Ø *rozkosznik* (‘palaimintas’) (L G II 34), *dobry człowiek* (šis ekvivalentas pateiktas J. Jablonskio, ir ten pat pažymėta, kad Juškos pavartotas *palaimintas rozkosznik* ‘tas, kuris yra atsidavęs palaimai’) (J II 429). Plg. Swil, kaip ir L. Ivinskio (I 460) žodyne, reiškia ‘goslininkas, raskazninkas’, susijęs su *goslus* ‘gašlus, geidulingas’ ir *raškažnas* ‘išdykęs, linksmas’. A. Juška veikiausiai norėjo šiam pavadinimui suteikti kitą reikšminį atspalvį ‘toks, kuris teikia palaimą kitiems’. LKŽe šis žodis reiškia ‘geras žmogus, gerutis’: *Iš šelmio gerulio nepadarysi* (Valkininkai, Varėnos r.). L. Ivinskio *dobrutki* yra būdvardis, verčiamas kaip *gerinkutis*, *gerinkučia* (*Giařinkūtis*, *-učzia* I 46);

lie. *minkštpaūtis* sakoma menkinamai apie nevykusį, ištižusį vyrą, pažodžiui reiškia ‘minkštas kiaušinis’ = le. ekspresyvas *miękojaj* ‘człowiek uległy / nuolankus žmogus’ (L M II 48v, L M dr 45. L M II 48v, L M dr 45). Lietuvių kalboje tai reiškia silpnavalį, nuolankų, lengvai kitų paveikiamą žmogų; dar plg. lie. *minkšprōtis* (L M II 49), *minkšprōtis* (L M dr 45) = le. *slabomny*;

lie. *kiršlỹs*. Šio žodžio reikšmę A. Juška paaiškina iliustraciniu pavyzdžiu: *Kur’s kiršina, erzina kitūs žmōnes, tās kiršlỹs* ~ le. ekspresyvas *rozjuszyciel* ‘siutin-tojas, nirštintojas’ (L K I 41, J III 129). Panašiai aiškina F. Kuršaitis savo žodyne *kiršintojis*: *Kiršintojis – kurs kiršina* (K I 67). Šis pavadinimas apibūdina žmogų, kuris kitus erzina, pykina, pjudo. L. Ivinskis būdvardį *rozjuszony* verčia *įbingęs* (= įsiutęs), *patrakęs*, *įdūkęs*, *įšėlęs* (I 456).

Be konteksto iš lenkiško atitikmens sunku atkurti tikslią reikšmę. Žodis *rozjuszyciel* nevartojamas nei dabartinėje bendrinėje kalboje, nei tarmėse, bet tokios struktūros, kurios pagrindą sudaro istorinis darybinis lenkų kalbos modelis su formantu *-iciel* / *-yciel*, galėjo egzistuoti tuometinėje vartosenoje. A. Juškos žodyne lenkiškoje medžiagoje darybos su *nomen agentis* reikšme (plg.

grabiciel, gryziciel, nagliciel, straszyciel, zwodziciel) pavyzdžių yra gana daug. Taip pat gali būti, kad A. Juška siekdamas vertimo simetriškumo tokį veiksmo atlikėjo pavadinimą pats sukūrė iš veiksmažodžių veikslų porų: *rozjuszyć* įv.–*rozjuszac* veik. ‘privesti (vesti) iki pasiutimo, įsiutinti (siutinti)’ arba *rozjuszyć się* įv. – *rozjuszac się* veik. ‘įniršti (niršti), supykėti (pykti), niršti ant ko nors dėl kokios nors priežasties’.

Dar plg. simetriškos struktūros dūriniai: lie. *arėlkgeris* = le. *wodkopój, girtuoklis* (L A II 106): *Tèn arėlkgerej, užsidarę į ūrdinę, gėria* (J I 107); Ivinskio žodyne užfiksuotas *girtūklis* ‘pijak’ (I 279).

Daugelio minėtų žodžių reikšmės pagrindas – neigiamas emocinis kalbėtojo santykis su pavadinamu dalyku. Tai jo nuomonė apie tam tikro žmogaus vertę, ir ta nuomonė pateikiama ne kaip loginis sprendimas, o kaip kalbančiojo asmens patirtis ar jausmas. Šiuose žodžiuose užfiksuotas neigiamas vertinimas.

ELGESYS, GYVENIMO BŪDAS, VEIKLA

Lie. *baladōšius* v., *baladošė* m.: *Kas par naktis bāldos, tas baladōšius* (J I 186) ~ le. *tluk* (L B I 3); *wałęsający się, tłuczący się* ‘besitrąnkantis’ (J I 186). A. Juška dar pateikia sinonimą *pabalda*.

Akivaizdu, kad lietuviška žodžio forma apibūdina žmogų, kuris trąnkosi, trąnėjasi naktį, t. y. *naktibalda*. Tuo tarpu lenkų kalbos atitikmenys veikiausiai reiškia bendrąją prasme ‘slampinėtoją, lazik, lazėga’ < iš veism. *tluc się* ‘keliauti kažkur be tikslo, būti nežinia kur, slampinėti, bastytis, trąnkytis’, iš Mažosios Pietų Lenkijos tarmių *tluk* ‘žmogus, kuris mėgsta trąnkytis’, taip pat tarmėse vartojama kaip pravardė, kai kalbama apie užgaulų būdą, ypač turint omeny moteris;

lie. *lājdotuvininkas* (L L II 4, L Bug Als) ~ le. *pogrzebnik*, (Swil) *przest* ‘ten, który zajmuje się pogrzebem, urządza pogrzeb / tas, kuris rūpinasi laidotuviėmis, organizuoja laidotuves’. Panašiai ir L. Ivinskio žodyne *pogrzebnik* verčiamas *Lājdotojas* ‘kas laidoja mirusį’, *būdininkas* (?) (I 296). Atrodo, kad A. Juška lenkų kalbos atitikmenį *pogrzebnik* suvokė kaip laidotuvių dalyvį. Tokia reikšmė šis pavadinimas yra vartojamas Silezijoje ir Kašubuose. LKŽe taip pat duodama tokia *laidotuvininko* reikšmė. Čia yra ir A. Juškos sakinys: *Laidotuvininkai grįžta iš kapų*, kuriame *laidotuvininkai* veikiausiai taip pat reiškia ‘laidotuvių dalyviai’;

lie. *pirāgininkas* = le. *piroźnik* ‘ten co pieczie i sprzedaje pirogi / tas, kuris kepa ir pardavinėja pyragus’ (L P I 83); pagal SWil ‘ten, co pirogi robi, przedaje lub jadać je lubi / tas, kuris daro pygarus, pardavinėja arba mėgsta juos valgyti’, plg. lie. *pyrāgininkas* ‘konditeris, pyragų kepėjas’. Šis pavadinimas užfiksuotas Jono Henriko Kuncmano žodyne (vadinamame Krauzės žodyne), į savo žodyną jį buvo įrašęs ir F. Kuršaitis, taip pat minimas Bretkūno Biblijoje, vartojamas

tarmėse: rytų aukštaičių panevėžiškių (Grūžiuose, Pasvalio r.) ir pietų žemaičių raseiniškių (apie Tauragę).

SOCIALINIS STATUSAS (DICHOTOMINIS BENDRUOMENĖS DALIJIMAS Į PONUS, BAJORUS IR VALSTIEČIUS)

Labai gausi pavadinimų grupė lietuvių kalboje yra su pamatiniu žodžiu *bajoras*, pvz.: lie. *bajóras*, *-rė* (L B I 2, L B II 3, J I 183) ‘privilegiuotas žemvaldys, ppr. vidutinis dvarininkas; privilegiuotos kilmės žmogus, šlėkta’: *Aš iš Laudės³ bajoras, o tu karčiutasis⁴. Ątskydas muzikas nu bajoru, t.y. išskiriamas. Jinai bajorė iš gimima ir po vyru bajorė* (J I 183–184). Šio žodžio konotacija lietuvių kalboje XIX a. yra neutrali, pozityvi. Todėl galima dėti lygybės ženklą: = le. kalbos atitikmenys *bojar* ‘bajoras’, *szlachcic* ‘bajoras’. Rankraštyje A. Juška buvo įrašęs *rycerz* ‘riteris’ (L B I 2), *bohатыr* ‘didvyris’ (L B II 3). Tačiau spausdintoje versijoje jau tik *szlachcic* (J I 184);

lie. *bajorájtė* = le. ‘dama lub panna z rodu szlacheckiego, córka szlachcica / dama arba ponia iš bajorų giminės, bajoro duktė’ (J I 183);

lie. *bajorúkas* = le. 1. deminutyvinis pavadinimas, reiškiantis ‘(mały) syn szlachcica (mažą) bajoro sūnų’; 2. ‘biedny szlachcic (neturtingas bajoras)’; 3. (su gailėsčio atspalviu) ‘szlachcina (bajorėlis)’ (L B III 4); spausdintame variante: *syn szlachcica; biedny szlachcic; szlachcina* (J I 184); LKŽe antra ir trečia reikšmės neužfiksuotos;

lie. *bajórvedis*: *Bajórvedis yra vadas bajorų* (J I 184) ‘przywódca bojarów (bajorų vadas)~ le. dial. *marszałek* ‘vadovas, ceremonialo žinovas; aukščiausias prancūzų karinis laipsnis Napoleono I ir III laikais; seniūnas; vestuvių vyresnysis dalyvis ir kt.’ (PolŽ I 443). LKŽ *maršalka* turi vadovaujantio asmens statusą: 1. ‘feodalinės valstybės aparate administruojantis, vadovaujantis asmuo; bajorų vadas’; 2. ‘iškilmėms vadovaujantis asmuo’; 3. ‘piršlys’; 4. ‘vestuvių pulko dalyvis’.

Marszałek (plg. viduramžių vo. *marschalk* ‘karališkosios šeimos tarnas’) – tai istorinis terminas ‘XV–XVIII a. – pirmasis ministras, valstybės tarnautojas,

³ *Liaudė* – istorinio regiono, kuris yra Nevėžio dešiniojo kranto bajorkaimių, daugiausia aptinkamų Pociūnėlių–Dotnuvos ruože, pavadinimas. Apie Lietuvos bajorus gana daug duomenų pateikia XVI a. pabaigos Raseinių žemės teismo aktai, pirkimo–pardavimo ir kt. dokumentai (LE XIV 501–502).

⁴ *Karčiutasis* ‘prastas, plaukais apsileidęs’.

turintis plačius įgaliojimus'. A. Juška neteikia šiam pavadinimui valstybės tarnautojo funkcijos, kurią Abiejų Tautų Respublikos seime vykdė *maršalas*, tačiau greičiausiai jis turėjo omenyje bajorų susirinkimuose renkamo *maršalkos* tinkamumą. *Maršalka* vadovaudavo įvairaus pobūdžio seimelių veiklai. Tačiau šis pavadinimas nėra ekvivalentiškas lietuvių kalbos atitikmeniui, kuris yra dūrinys, nes lenkiškasis pavadinimas yra istorijos ir teisės terminas;

lie. *didikas* = le. *mocarz, pan (wielki)* 'galiūnas, ponas (didis)' (L D I 18), (J I 321). Reikia atkreipti dėmesį, kad A. Juška, nors ir turėdamas didelį lenkų kalbos skirtingų leksemų, apibūdinančių žmogų, užimantį aukštą finansinę ir socialinę padėtį (*wielmoża, możnowładca, arystokrata, magnat, właściciel ziemski*), pasirinkimą, vartoja aksiologiškai (vertės prasme) svarbų apibūdinimą *pan*, kurį papildė vertinamuoju epitetu *wielki* (didis). Prie *didiko* pateikia sinonimus *didziulis* 'pyszny, pychalec, dumca (pasipūtęs)': *Kurs didziuojas, tas didziulis* (J I 322), *krywis* 'senovės lietuvių dvasininkas, žynys', *galiūnas* 'didikas, didžturtis', pastarasis šia reikšme vartotas Antano Baranausko ir Konstantino Sirvydo;

didikas lietuvių kalboje reiškia aukštos kilmės žmogų, plg. vedinius lie. *didumene*, le. *zbior wielkich (panow), arystokracja* (didikų (ponų) susirinkimas): *Če didumene, o tenąjs visumene susirinko* (L D I 18), (J I 321); *państwo, zbior wielkich panów (diduomenė, didikų susirinkimas)* (L D II 46).

RELIGINGUMAS, TIKĖJIMAI, APEIGOS

Lie. *dievameldis* = le. *bogomoldca* (P L 4v), arch. *bogomódlca* (XVI a. antroji pusė); *dievameldis* įtrauktas į Dominiko Sutkevičiaus žodyną (Sut), o variantą *dievomeldis* 'kas pamaldus' randame K. Sirvydo žodyne. L. Ivinskio žodyne įrašytas *bogomoldca* ir paaiškintas *Duodans mālda Diewuj*; sinonimas *dievamēldis, -dzia* (I 20);

lie. *dievogarbingas* 'pamaldus' = le. *chwalibog* (pamaldus) (L D I 16), lenkų tarmėse (pietinė Mažoji Lenkija) *chwalibóg* vartojamas kita reikšme 'žmogus, kuris mėgsta girtis, pagyrūnas' (SGP PAN IV 152); *dievogarbingas* LKŽ duomenimis, užfiksuotas šia reikšme Silvestro Gimžausko (apie 1879–1881 m.) rankraštiniam žodynelyje;

lie. *maldininkas* 'kas pamaldus, daug meldžiasi' ~ le. *nabożniś* (L M II 8v): *Kurs nuolatai meldžias, tas maldininkas*. Lietuvių kalbos forma yra neutrali, lenkų pasakymas vartojamas su ironišku atspalviu, taip vadinamas pernelyg religingas žmogus, labai besididžiuojantis savo religingumu;

nabożniś 'pamaldus', kitaip vadinamas *świętoszek (dawatka), dewot (dawatka), bigot (dawatka)*. Lie. *dawatka* turi menkinamąjį atspalvį ir reiškia 'perdėtai pamaldus žmogus (ppr. apie moteris)'.

A. Juškos žodyne žmogus yra apibūdinamas kaip pamaldus, netgi pernelyg daug besimeldžiantis, bet taip pat jam yra nesvetimas tikėjimas dvasiniu pasauliu ir velnių egzistavimu, kadangi žodyne yra tokių žodžių, pvz.:

lie. *ąjtvaras* // *ąjčvaras* = le. *ajtwar* = *latawiec* ~ *zły duch* 'piktoji dvasia' (L A I 3, L A II 6, L A III 4, J I 6).

L. Ivinskio žodyne taip pat įtrauktas *Ājtvaras* – *Latawiec* 'žmonėms turtus nešanti pasakų būtybė' (I 131). Lietuvių, baltų mitologijoje *aitvaras* – tai materialines vertybes nešanti būtybė. Kartais laikomas gera, kartais bloga būtybe. Jis dirba paslapčia, neprašytas. Dažnai žmogus net nenutuokia turintis *aitvarą*. Jis globoja gerus, kitų skriaudžiamus, negobšius žmones, prineša jiems visokio turto. Tikima, kad *aitvaro* prinešti turtai nieko gera nelemia. Vaizduojamas kaip gaidys, ugninė gyvatė, žaltys, viesulas, ugninis ar juodas pagalys (Dźwigoł 2004: 17).

A. Juškos žodyne iliustraciniai sakiniai: *Ajtvaras driekiasi kad su pinigais, tai ugingas. Ajčvaras kaip pilnas – mėlynas, kaip dykas – šviesus smenga, t. y. lekia* (J I 6).

Lietuvių kalbos *ait(i)varas*, *aičvaras*, *eit(i)varas* (Fraenkel I 4), arba jų tarminiai vertimai, vartojami šiaurės rytų Lenkijoje apibūdina naminę dvasią, atnešančią pinigų, kurie prieš tai buvo surinkti kitam šeimininkui, kai krenta žvaigždės: tarm. *ajtvaras* (SGP PAN I 63), *ajcwar* (SGP PAN I 60), *atwor* (SGP PAN I 182).

Panevėžio apylinkėse 1926 m. Helenos Šveikovskos užfiksuota informacija, kad *ajtvaras* reiškia 'velnio pavadinimą': *Aitvaras, tai toks velnias, kas jam sielą parduos, tas visą gyvenimą turės pinigų, pieno, sūrio, sviesto, o kam greitai dingsta (...), tai reiškia: aitvaras iš jo viską atima, o kitam duoda*⁵.

Savo ruožtu lenkų kalbos atitikmuo Pomožuose ir Mazovšuose *latawiec* reiškia 'namų velnią, kuris didina turtą'. Jis vaizduojamas kaip skraidantis ugninis stulpas, dėmė, rutulys su ilga liepsnojančia uodega, ugninis paukštis, gyvatė, drakonas, o pietinėje Lenkijoje taip vadinama visai kita velniškos prigimties, kenčianti nekrikštyto vaiko dvasia, turinti paukščio išvaizdą (Dźwigoł 2004: 17).

Iš lietuvių kalbos formos *ajtwar* pasiskolinta reikšmė ir lenkų *latawiec* yra artimos, o tai reikštų, kad tuometiniai Lietuvos gyventojai artino prie savęs (tai dar reikėtų įrodyti remiantis išsamesniais tyrimais) bendrą naminių demoniškų esybių vaizdinį, o galbūt netgi nebe empirinio pasaulio konceptualizavimo būdus.

⁵ „Z powiatu poniewieskiego pochodzi następująca informacja, zapisana przez Helenę Szwejko-wską w 1926, że ajtvaras to 'nazwa diabła': '*ajtvaras to taki d'abał, χtoięmuduša pšeda, to on pšas cala žyc'a nos'i piūenzy, ml'ika, syry, masła, įakkuomuzafšys'tk'im nšasporna* [prędko wychodzil] *mlačyva, to značy: 'ajtvaras od něgo odbęra, a drugęmu dai'i*'" (Nitsch 1968: 368, SGP PAN I 63, Dźwigoł 2004: 26–27). Vertė Vilija Sakalauskienė.

IŠVADOS

Kol kas dar neatlikta visa XIX a. A. Juškos dvikalbių žodynų kalbinės medžiagos analizė, kurioje atsispindi ŽMOGAUS suvokimo conceptualizavimas šnekamojoje lietuvių kalboje ir lenkų kalbos variante, vadinamame smulkiosios Kauno bajorijos sociolektu. Šiame straipsnyje nenagrinėtos lietuvių ir lenkų kalbų veiksmažodžių formos. Tai, be abejonės, yra labai turtinga žodyno dalis, atskleidžianti visapusišką žmogaus vaizdinį per jo atliekamą veiklą, fizinę ir psichinę būklę.

Atlikus šią pirminę lyginamąją analizę, prieita prie kelių išvalgų, kurios etnologvistui, besidominčiam dvikalbiais žodynais, yra reikalingos:

1. Atsižvelgiant į žmogaus veiklą (kuri ypač skiriasi nuo toje šalyje priimtų normų), galima kalbėti apie XIX a. žodyne užfiksuotų lietuvių ir lenkų kalbinių formų asimetrijos egzistavimą. Žodyne pavartoti lietuvių kalbiniai vienetai turi tiek reikšmių, taip detalai apibūdina ir įvertina žmogų ir jo aplinką, kad lenkų kalboje nėra adekvačių vienanarių pasakymų atitikmenų.

2. Kad būtų išsaugota lietuviškų pavadinimų semantinė įvairovė, šiuos trūkumus A. Juška bando kompensuoti aprašymais. Atkreiptinas dėmesys, kad A. Juškos žodyno makrostruktūroje atsiranda ir polonizmus, bet tai – jau kitas klausimas, į kurį galbūt bus ieškoma atsakymo ateityje.

Vis dėlto negalima daryti kategoriškų išvadų apie aiškios pasaulėvaizdžio dichotomijos egzistavimą tuometinių Lietuvos gyventojų lietuvių ir lenkų kalboje. Interpretuojant supantį pasaulį yra nemažai konvergencijos. Aptariamasis realybės conceptualizavimo stilius, artimas liaudiškajam, dvikalbiame žodyne pasireiškia tuo, kad lietuvių tarminius, gyvosios kalbos pavadinimus atitinka ekvivalentiški lenkų kalbos dialektizmai ir archaizmai, kurie yra išlikę smulkiosios bajorijos lenkų kalbos sociolekte. Ir lietuvių, ir lenkų kalbų medžiagoje labai ryškiai atsiskleidžia pavadinimų, kurie stilistiškai yra ir neutralūs, ir ekspresyvūs, kartais netgi aiškūs be užuominų, vartojimas.

SUTARTINIAI ŽENKLAI

Aprašant lyginamuosius lietuvių ir lenkų kalbų vienetus, naudojami simboliai:

= visiškas ekvivalentiškumas,

~ apytikslis ekvivalentiškumas,

∅ ekvivalentiškumo nebuvimas.

ŠALTINIAI

I – *Lauryno Ivinskio lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, par. Ona Kažukauskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2010.

J – *Литовскій словарь А. Юшкевича съ толкованіемъ словъ на русскомъ ипольскомъ языкахъ*, томъ 1, вып. 1, Санктпетербургъ 1897; вып. 2, Санктпетербургъ 1904; вып. 3 (тома II-го вып. 1). Петроградъ, 1922.

K – *Litauisch–deutsches Wörterbuch* von Fridrich Kurschat. Halle a. S. 1883.

L – *Słownik litewsko–polski (Lietuvių–lenkų kalbos žodynas)*. Juška Antanas, sygn. od F1–2163 do F1–2174.

L II – *Słownik litewsko–polski* A. Juskiewiczza, druga redakcja hasel na M, rękopis w zbiorach LLTIMBR, sygn. F1–2175, 74 arkusze in folio.

LE – *Lietuvių enciklopedija* 14, red. Juozas Girnius. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1958.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, 1941–2002, elektroninis variantas, red. kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005; atnaujinta versija, 2008. Prieiga internete: www.lki.lt.

LLTIMBR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinės bibliotekos rankraštynas.

PL – A. Juszka, *Słownik Polsko–Litewski A–Z (Lenkų–lietuvių kalbos žodynas)*, rękopis w zbiorach LLTIMBR, sygn. F1–2178, 137 kart.

PolŽ I – Kregždys Rolandas 2016: *Lietuvių kalbos polonizmy žodynas* 1. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

RD – *Liudo Rėzos dainos*. Pirmojo lietuviško dainyno III leidimas. M. Biržiškos spaudai parengta. I ir II dalis. Kaunas, 1935, 1937.

SGP PAN – *Słownik gwar polskich*, 1977–2015, *Źródła*, t. I, red. M. Karaś, J. Reichan, t. II–V, red. J. Reichan, S. Urbańczyk, t. VI, red. J. Okoniowa, J. Reichan, t. VII i VIII, z. 1, red. J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka, t. VIII, z. 2–4, t. IX, z. 1, red. J. Okoniowa; t. IX, z. 2, red. R. Kucharzyk; t. I–III, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1997–1991, t. IV–IX. Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 1992–2015.

Sirvydas – *Pirmasis lietuvių kalbos žodynas*. *Konstantinas Širvydas, Dictionarium trium linguarum*, par. Kazys Pakalka. Vilnius: Mokslas, 1979.

Sut – *Słownik Litewsko–Żmudzko–Polski*, ułożony przez Księdza Dominika Sutkiewicza [...] *Datur Rossiensis* 1835, rankraštis.

SWil – *Słownik języka polskiego* [tzw. *Słownik wileński*], I. A–O; II. P–Z. Wilno: Wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, 1861.

LITERATŪRA

Bartmiński Jerzy, Niebrzegowska-Bartmińska Stanisława 2009: *Tekstologia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Chlebda Wojciech 1993: Słownik a „dwuoczne” postrzeganie świata. – *O definicjach i definiowaniu*, red. J. Bartmiński, R. Tokarski. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 195–205.

Chlebda Wojciech 2010: W jakim zakresie słownik dwujęzyczny może być źródłem informacji etnolingwistycznej. – *Etnolingwistyka i leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu*, red. naukowa W. Chlebda. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 201–208.

de Courtenay Baudouin, Niecisław Jan 1880: Książd Antoni Juszkiewicz. – *Nowiny* (przedas nr. 329), 2–4. Przedruk: J. N. Baudouin de Courtenay 1983: *Dzieła wybrane* 6, red. Z. Jakubowski, J. Kulczycka-Saloni. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 35–39.

Dźwigoł Renata 2004: *Polskie ludowe słownictwo mitologiczne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.

Fraenkel I–II – Fraenkel Ernst 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Winter.

Kalvaitis Vilius 1905: *Prusijos Lietuvių Dainos*. Surinko [...] Vilius Kalvaitis. Tilžė.

Kempiński Andrzej Maria 1993: *Słownik mitologii ludów indoeuropejskich*. Warszawa: Kantor Wydawniczy SAWW.

Leskien August, Brugmann Karl 1882: *Litauische Volkslieder und Märchen aus dem preussischen und dem russischen Litauen*. Strassburg: K. J. Trübner.

Miseviča-Trilliča Renata 2012: Lauku dzīves atainojums Antana Juškas latviešu–lietuviešu–poļu vārdnīcā. – *Baltu filoloģija* 21(2), 43–62

Miseviča-Trilliča Renata 2013: Poļu ekvivalenti Antana Juškas latviešu–lietuviešu–poļu manuskriptā. – *Vārds un tā pētīšanas aspekti* 17(1), 162–171.

Nitsch Kazimierz 1968: *Wybór polskich tekstów gwarowych*, red. Z. Stamirowska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Ruhig Philipp 1747: *Littauisch–Deutsches und Deutsch– Littauisches Lexicon*. Königsberg.

Sawaniewska-Mochowa Zofia 2002: *Ze studiów nad socjolektem drobnej szlachty kowieńskiej XIX wieku (na podstawie słowników przekładowych Antoniego Juskiewicza)*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego.

Sawaniewska-Mochowa Zofia 2014: Lietuviški XIX amžiaus verstiniai žodynai – regioninės lenkų kalbos tyrimų šaltiniai. – *Leksikografija ir leksikologija* 4, 123–138.

Schleicher August 1857: *Litauisches Lesebuch und Glossar*. Prag: J. G. Calve'sche Verlagsbuchhandlung.

Tolutienė Birutė 1961: Antanas Juška leksikografas. – *Literatūra ir kalba* 5, 87–377.

Translational Dictionaries as Texts of Culture (On the Example of the Nineteenth-Century Dictionaries by Rev. Antanas Juška)

SUMMARY

The analysis in this article concentrates on the nineteenth century Polish-Lithuanian and Lithuanian-Polish translational dictionaries by Rev. Antanas Juška, which we interpret as a kind of texts of culture. These types of sources provide valuable ethnolinguistic information for both Lithuanists and researchers of the Polish language. For ethnolinguists bilingual dictionary is a place of coexistence of two visions of the world: individual – the perspective of lexicographer, and collective – the perspective of collective entities/ linguistic-cultural communities.

Taking into account the view that the translational dictionaries form the textual genre and narration about the world, we strive to find answers to two questions:

1. To what extent could the Lithuanian and Polish vocabulary, contained in the macro- and microstructures of these dictionaries, reconstruct a common mentality of the then inhabitants of Lithuania?

2. To what extent does the material disclosed in the dictionaries indicate image of the world of the lexicographer himself and, at the same time, present the distinct visions of the world embraced by Lithuanians and Poles, that are expressed by the other pragmatic and stylistic means, and cultural patterns?

We can interpret more accurately those Lithuanian and Polish components in the structure of the dictionaries by Rev. Juška, that reflect conceptualization of HUMAN BEING

with reference to his/her physicality, psyche and mentality, expressing of emotions, relation to other/alien, practicing religion and rituals.

Įteikta 2017 m. balandžio 4 d.

VILIJA SAKALAUŠKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

vilija.sakalauskiene@lki.lt

ZOFIA SAWANIEWSKA-MOCHOWA

Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences

J. Bartoszewicza g. 1B/17, 00-337 Warszawa, Polska

zofia.sawaniewska-moch@ispan.waw.pl